

AKTUÁLIS

Kik rakták le a magyarországi klinikai ütőeres sebészet alapjait? - (Válogatás a magyar érsebészek arcképcsarnokából)

Írta: DR. BARTOS GÁBOR, DR. BIHARI IMRE, DR. MARKOVICS GABRIELLA

E munka ötletét az adta, hogy Prof. Dr. *Viera Stvrťinová*, a Central European Vascular Forum 2008. évi Pozsonyi Kongresszusának főszervezőjétől felkérést kaptunk, tartsunk előadást a magyar érsebészet történetéről. Ez a közlemény az ott elhangzott két előadásunk egyikének anyagából merít. Bár a híres magyar érsebészekről sok közlés jelent meg, többek között e Lap hasábjain is, tiszteletünk jeleként talán mégsem felesleges egy-egy újabb összefoglaló megjelentetése. Ez a kis arcképcsarnok a magyarországi klinikai ütőeres sebészet képviselői közül azokat a kiváló szakembereket mutatja be, akik új műtétek, vagy egyéb diagnosztikus vagy terápiás tevékenységek bevezetésével, iskolaalapítással, vagy más jelentős munkával a magyar artériás érsebészet megalapozásához járultak hozzá. Majdnem mindnyájukra áll az a megállapítás, hogy sokoldalú szakemberekről van szó, akik nemcsak az artériás sebészetben, de az érsebészet, ill. a sebészet más területein is maradandó eredményeket értek el. Ismertetésüknél e helyen főleg az artériás sebészetben, vagy ahhoz csatlakozó területeteken végzett tevékenységükre emlékezünk. Mivel a történeti munkához bizonyos távlat szükséges, a szerzők ebben az arcképcsarnokban kizárólag olyan magyar érsebészekkel foglalkoznak, akik már nem végeznek aktív tevékenységet, sőt egyetlen kivétellel sajnos nincsenek is közöttünk. A magyar érsebészet története a kezdetek-kezdetétől számítva, több mint 150 éves múltra tekinthet vissza. Ez a hosszú idő a mi értelmezésünk szerint, négy korszakra bontható. Ez a munka az első három periódusnak állít emléket, negyediknek pedig, napjainkban mi magunk is mindnyájan részesei vagyunk.

I. A magyar érsebészet előfutárai

A XIX. ill. a XX. század elejének sebészetében még nem beszélhetünk specialításokról, így különvált érsebészetről sem. Voltak érműtétek, amelyekből a sokoldalú *Balassa János* és a többi felsorolt híres sebészünk kivették részüket. *Balassa* (1. ábra) élete és munkássága a hazai sebészek körében annyira ismert, hogy ezzel itt részleteiben nem kívánunk foglalkozni. Csupán egy megjegyzést tennénk, amely kevésbé köztudott: bár *Semmelweis Ignáccal* egyidőben és azonos egyetemen dolgozott, sőt személyes baráti viszonyban voltak, az asepsiről vallott elveit mégsem alkalmazta (1,2).

Balassa már bécsi tartózkodása idején, az 1840-es években foglalkozott érműtétekkel. Pesti tanszékfoglalóján, 1843-ban egyebek mellett angiológiai témával mutatkozott be. A már Budapesten dolgozó *Balassa* pályafutása végéig foglalkozott ezzel a témával. Érműtéteit tárgyaló közleményeit eleinte bécsi lapokban, 1857-től pedig az Orvosi Hetilapban publikálta. Sokat tanulmányozta az érműtétek történetét, és merített, többek között tanulmányutjai során, az osztrák és a francia kollégák tapasztalatából.

Különösen az aneurysmák sebészete foglalkoztatta. Ezekről több közleményt írt, köztük egy nagyobb lélegzetű, monográfiászerű munkát, amely 1851-ben, több részben jelent meg (3,4). Ebben ismerteti sikeres carotis aneurysma műtétét is, amelynek során proximális ligatúrát alkalmazott. Más forrás szerint már 1844-ben is

végzett ilyen műtétet (5). Összehasonlításképpen megemlítjük, az első sikeres ligatúra közlés 1835-ből *Hunteről* származik (6).

Bár a XIX. század első felében, a visszerek műtéti kezelésére divatba jött elektrokoagulációt ellenezte, sikeresen alkalmazta azonban 1853-ban, egy bal hónalji, lövéses eredetű álaneurysma esetében (7). Egy hónapon belül végzett három "villámszúrás" után az álaneurysma bethrombotizált, majd szinte teljesen eltűnt. A beteg fél év múlva visszatérhetett katonatiszti foglalkozásához. Ez a beavatkozás eredetinek tűnik. Az irodalomban prioritást élvező *Moore* ugyanis első ilyen műtétét később, csak 1864-ben közölte (8).

Az aneurysma műtétek veszélyessége és szövődményei miatt *Balassa* konzervatív irányba fordult. Felújította a már a XVI. században ismert, s olasz szerzők által újra bevezetett digitális kompressziót. Egyik esetében 25 orvostanhallgató 41 órán keresztül szorította a kar ütőerét, amíg a könyökhajlatban ülő "dag" elzáródott (9). Francia példák nyomán, még bécsi működése idején, a későbbi *Kuzmik* öltések előfutáraként, a tágult vena saphaena magna szakaszos aláöltését vezette be (2). *Balassa Jánost* tehát nemcsak általában a mai magyar sebészek, de az érsebészek is nagy elődjükként tisztelhetik. Ezt jelzi, hogy az 1906-ban alapított Balassaemlékermet számos érsebésznek is odaítélték.

Kovács József (1832-1897)

Az első magyarországi véna varrat (1882)

Kovács József (2. ábra) Pesten és Bécsben járt egyetemre, diplomát 1858-ban nyert. *Balassánál* tett sebészmeisteri szigorlatot, majd a katedrán 1870-ben utóda lett. A Klinikát *Semmelweis* elveinek megfelelően alakította át és 1876-ban részese volt az új klinika létesítésének.

Ragyogó manualitása volt. Működése a kőműtétek és a sebkezelés területén volt kimagasló. Az oktatásban a gyakorló orvos szempontjaira helyezte a hangsúlyt. Ez a gyakorlatiasság idővel konzervatív, retrograd szemléletté torzult, egészen a nemzetközi orvostudomány újabb vívmányainak tagadásáig. Így pl., nem alkalmazta a korszerű altatást, kevés volt a hasi műtét, miközben a másik klinikán mindezek már gyakorlattá váltak. Keveset publikált.

Nehéz természetű, de egyenes, igazságszerető ember volt, emiatt sok konfliktusa támadt. Verebély 1906-ban *Réczey Imrére* hivatkozva azt írja: "...ismert éles kritikai esze, józan ítélete,.. becsületessége és erélye"(11).

Számos kiváló tanítványt nevelt, köztük *Dollinger Gyulá*, aki utóda is lett (10). *Kovács József* érsebészeti tevékenységéről Bakay Lajos, tanítványára *Schächter Miksár* hivatkozva, egyik munkájában emlékezik meg (12). E munkatárs szerint Kovács 1882-től, közel egy időben *Schede* első véna varrataival, nagyvénák sérüléseinél, több ízben, igen vékony hímzőtűvel és fonállal sikeres varratokat végzett. Ezt a teljesítményt az a körülmény is aláhúzza, hogy mindössze öt évvel korábban, 1877-ben végezte *Eck* az irodalomban legelsőnek ismert véna és egyben érvarratot, híres fistulája készítésénél (13). Ezek szerint az első magyarországi érvarratokat ő végezte. Eddig ez a tény a köztudatban nem volt eléggé ismert.

Bakay Lajos (1880-1959)

Az első magyarországi artériás oldalvarrat és artériás anastomosis (1910)

Bakay Lajos (3. ábra) egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, diplomát 1903-ban nyert. Az Anatómiai Intézetben *Lenhossék Mihály* mellett dolgozott, majd *Dollinger* klinikájára került. Sebész diplomát 1906-ban szerzett. Tanulmányúton Berlinben, Hamburgban, Bernben és Lausanneban járt.

A Fehér Kereszt Gyermekkorháznak 1909- től főorvosa, 1914-1918 között a Pozsonyi Egyetemen sebész professzor. A Pécsi Erzsébet Tudományegyetem tanára 1924-től, de Budapesten a Klinikát már 1922-től kezdte szervezni. A Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Fakultásán 1926-ban lett tanszékvezető.

Sokoldalú, kitűnő sebész volt. Különösen a csontüregek pótlása, a koponyaűri vérzések, az agy sebészete és a nyelőcsőpótlás területén fejtett ki munkásságot. Sokat publikált, köztük németül és olaszul is (14, 15). Stílusa letisztult magyaros. Az idegen kifejezésekkel telezsúfolt mai orvosi nyelv ismeretében öröm olvasni a nálunk is gyakran használt, az üzleti életből származó "cost benefit ratio" helyett, a legalább ugyanolyan kifejező, s magyaros "nyereség-veszteség számla" megfogalmazást (16). 1911-ben jelent meg munkája "az érvarratról és érátültetésről" (12). Tudatosan, kísérletekkel készült az érsebészeti beavatkozásokra. Sokat tanult és vett át *Fáy Kiss Ferenc*-ne, a hazai kísérletes érsebészet megalapítójának munkásságából (17). Ismerte a finom varrótűk jelentőségét, ezeket külföldről szerezte be. A tűket parafinolajban kifőzött 00-ás selyemfonallal befűzve egyenként, sterilen tárolta. Speciális tűfogót és érszorítókat, pl. Höpner-t, használt. Ismerte Murphy invaginációs módszerét, a Payr-féle gyűrűs anastomosist és a matracvarratot. Tudta, hogy az autolog artéria a legjobb transplantatum, ezután következik a saját véna, majd a bovin graft. Műtőjében, Locke-oldatban borjú artériát tárolt.

Az alábbiakban ismertetjük egy 14 éves leánybetegen végzett első artériavarratának történetét. Statusz: szeptikus állapot, dyspnoe, addig már háromszor operált, fisztulázó, jobb oldali, hatalmas, nyaki lymphadenitis tuberculotica, pneumococcus superinfekcióval. Széles feltárást és a nyaki glandulák eltávolítását végezte. A hegkimesztés közben kb. 3,5 cm x 2-3 mm-es defektusos, iatrogén oldalsérülést ejtett az artéria carotis communison. Kompressziót alkalmazott, majd a centrális és a perifériás érszakaszt feltárta és leszorította. Két egyezettető U-varratot helyezett be, majd tova futó oldalvarratot készített. A beteg szövődmény nélkül gyógyult! A carotis átjárható maradt!

Az első artériás anastomosis története 11 éves fiú betegen: Státusz: 21 napos, Flóbert puskából eredő, inveterált jobb felkari lövési sérülés, lázas állapot, az állandó szivárgó vérzések miatt súlyos anaemia. A megelőző, különböző lokális sebkezelések következtében sebe fertőződött. A feltárásnál hatalmas, részben elgennyedt haematoma ürült. A lövedék széttépte az artéria brachialist és az egyik mélyvénát. Sérült a nervus radialis is. A sérülés, ill. az artériaszélek kimetszése nyomán keletkezett defektus az érvégek mobilizációjával és a könyök erős hajlításával összehozható volt. A kb. 2,5 mm átmérőjű érvégeket három irányöltéssel és tova futó varrattal egyesítette. Megvarrta a radialis ideget is. A műtét után az a. radialis pulzusa megjelent. A beteg szövődmény nélkül, teljesen meggyógyult! Az ér átjárható maradt!

Ez a teljesítmény nemcsak zseniális és szerencsés, de szinte már hihetetlennek tűnik, - annak ellenére, hogy a Szerző hitelességéhez nem fér kétség. Sikeres artériás varratok súlyosan fertőzött környezetben, legyengült, szeptikus állapotú betegeken! Minderre a gyermekkori kitűnő gyógyulási hajlam mellett az akkori lakosság, a mainál sokkal jobb immunállapota lehet a magyarázat. Ehhez hasonló tapasztalt az egyik szerző (*B. G.*), amikor az 1971. évi bengáliai polgárháborúban a rossz táplálkozástól legyengült sérülteken a lövési és a bombaszilánkok okozta

roncsolt, súlyosan szennyezett, ergo fertőzött sebek a primitív tábori kezelési feltételek ellenére meglepően, de inkább döbbenetesen szépen gyógyultak. A fentiek mellett *Bakay Lajos* teljesítményét akkor értékelhetjük igazán, ha azt is tudjuk, hogy 1910-ben mindössze 100 oldalvarrat és 46 anatomosis volt ismert az irodalomban.

Bakay Lajost, az érműtétekkel foglalkozók közül 1935- ben, elsőként tüntették ki Balassa-emlékéremmel.

II. Akik megalapozták a magyar érsebészetet

A korszerű, önálló disciplinaként jelentkező érsebészet, a múlt század ötvenes éveitől vette kezdetét. Az első hazai érműtéteket szívsebészek végezték a szív körüli nagyereken. A pécsi Kudász-klinikán 1952-ben ez a felírat volt olvasható: "Szív és nagy erek sebészete." Ezzel kapcsolatban elég nagy értetlenség és kételkedés volt tapasztalható az általános sebészek között. Jellemző a következő, tréfának szánt, anekdotaszerű, de mégis megtörtént eset. A pécsi I. sz. Sebészet ambulanciáján nagy varixával jelentkező falusi betegnek azt mondta a tanársegéd: "Nénikém! Menjen át a másik Klinikára! Ott gyógyítják az ilyen nagy ereket." Még hosszú ideig, kb. a hatvanas évek végéig, kicsit csodabogárnak tekintették az érsebészeket. Ebből a korai időszakból három úttörő egyéniségre emlékezünk.

Eisert Árpád

(1911-1974)

Az első hazai coarctatio aortae műtete (1950)

Eisert Árpád (4. ábra) a prágai Károly Egyetemen szerzett diplomát. Ezt követően több kórházban dolgozott, így Kassán is. Itt hallott az angliai emigrációból hazatért kollégáktól az akkor megszületőben lévő szívsebészetről, amely felgyújtotta fantáziáját. Nyíregyházára 1947-ben került, ahol hamarosan nagy tekintélyt szerzett sebészi kvalitásaival. A Pécsi II. sz. Klinikára 1951-ben *Kudász József* professzor meghívására ment, majd Nyíregyházára 1954-ben osztályvezető főorvosként tért vissza. A debreceni szívsebészet létrehozásában a hatvanas évektől vett részt, e munkájáért címzetes egyetemi docensi rangot kapott.

Eisert Árpád kiválóságát jelzi, hogy még első nyíregyházi működése idején, szerény közkórházi feltételek között hazánkban Ő végzett elsőként sikeres szívűtéteket (páncélszív 1948, az első mitralis commissurotómia 1951.) Érsebészeti jelentőségét az adja meg, hogy nevéhez fűződik az első, sikeres hazai coarctatio aortae műtét, 1950-ben. Az eset bemutatása annak idején egy budapesti klinikai tudományos ülésen döbbsent csodálkozást keltett (18, 19, 20).

Alkotó egyéniségével nagy hatást gyakorolt munkatársaira, többek között *Dohanics Sándorra*, aki a nyíregyházi Jósa András Kórházban az érsebészet megalapítója lett. Halála 30. évfordulóján, 2004-ben, mind Nyíregyházán, mind pedig Pécsen emléktáblát avattak, és műtőt neveztek el tiszteletére.

Littmann Imre

(1913-1984)

Az első magyarországi ductus arteriosus lekötés (1949)

Az első hazai érsebészeti osztály létrehozása (1953)

Littmann Imre (5. ábra) a Pécsi Egyetemen lett orvosdoktor. A II. Világháború előtt

jónevű budapesti kórházakban dolgozott. A háború után előbb a János Kórházba, majd *Borisz Petrovszki* professzor mellé a III. sz. Sebészeti Klinikára került. Londoni tanulmányútját követően, 1951-ben a városmajori Sebész Továbbképző Klinika igazgatója lett. Akkori munkatársai közül *Temesvári Antal* és a nemzetközi híró *Robicsek Ferenc* emelkednek ki. 1956 után egy ideig Sheffieldben, majd Torontóban működött. Hazatérését követően, némi kitérők után, 1963-tól nyugdíjba vonulásáig az OTKI I. sz. Sebészeti Klinika igazgatója lett (21, 22, 23).

Littmann Imre a hazai szívsebészet egyik megalapítója, s egyben a szív körüli nagy erek műtéteinek egyik korai művelője volt. Ezek közül Ő végezte el az első "ductus Botalli" leköttét 1949-ben.*

Nemcsak szakmájában, de a társszakmákban is széles irodalmi tájékozottsága volt. Sokat tett a szívsebészethez nélkülözhetetlen modern anaesthesia fejlesztéséért is, ő végezte az első intratrachealis narcosist Magyarországon (25).

Szakirodalmi munkássága kimagasló. Több kardiológiai monográfia szerzője és társszerzője, ugyanakkor a sebészet széles skálájának mindennapi, magasszintű művelője, több alapvető műtéttani könyv írója és szerkesztője. Munkái több nyelven jelentek meg, azon kevés sebészünk közé tartozik, akinek nevét és munkásságát külföldön is, széles körben ismerték és elismerték.

A városmajori Klinikán az ő idejében, 1953-ban alapították meg az első magyarországi érsebészeti osztályt. A Szabolcs utcai Klinikán is szervezett érsebészeti osztályt, ahonnét számos, későbbi vezető érsebész került ki: *Löblovics Iván*, *Lakner Géza*, *Groh Werner* és mások. Ez az osztály lett a korai carotis sebészet egyik centruma. Innét került ki *Lakner Gézától*, 1981-ben az első ilyen témájú tudományos értekezés (26). Támogatta a magyar érprotézis létrehozását. Ő tartotta 1962-ben, nemzetközi fórumon az első beszámolót a pécsi érprotézissel szerzett kedvező tapasztalatairól (27). Balassa-emlékéremmel 1973-ban tüntették ki.

Kudász József

(1904-1981)

Az első hazai Blalock-Taussig műtét (1949)

Kudász József (6. ábra) orvosi tanulmányait Budapesten kezdte, majd Bolognában fejezte be. Diplomáját Debrecenben honosították. Rövid ideig Debrecenben *Orsós Ferenc* mellett kórboncnok volt. Sebészi tudását a debreceni *Hüttl Tivadar* és a későbbi pécsi professzor, *Schmidt Lajo* mellett alapozta meg. Ezután a fővárosi István Kórház Gyermeksebészeti Osztályára került, majd ott főorvos lett.

A pécsi II. sz. Sebészeti Klinika tanárának 1951-ben nevezték ki. 1955-ben a budapesti III. sz. Sebészeti Klinika, majd rövidesen, 1957-ben a városmajori, IV. sz. Sebészeti Klinika igazgatója lett. *Kudász József* nagy műveltségű, a művészetekben, különösen a zenében jártas, a szakirodalomban fölényes tájékozottságú, briliáns manualitású sebész volt (29. 30). Egyaránt otthon volt mind a felnőttkori, mind a gyermekkori általános sebészetben, és a traumatológiában. A combnyak-szegezésnél használt Kudász-féle célzókészülék országszerte ismert volt.

Eisert Árpáddal, akit meghívott Klinikájára, ő volt a magyarországi zárt szívű műtétek egyik úttörője. *Kudász* kezdte el a nyílt szívű műtéteket is. Klinikáján a szívsebészet közel világszínvonalú volt. Halála után, tiszteletére, a szívsebészek róla emlékéremet neveztek el.

Érsebészeti jelentőségét az adta, hogy ő végezte 1949-ben az első itthoni Blalock-Taussig műtétet. Ugyancsak első között végzett ductus arteriosus leköttét, s coarctatio aortae műtétet is. Számos nagyvéna varratot is végzett. Foglalkozott a

vaso-renalis hypertonia műtéti kezelésének problémájával (28, 29). Támogatója és egyik első kipróbálója volt a pécsi konstrukciójú magyar érprotézisnek. Erről az 1960. évi Sebész Nagygyűlésen számolt be (30).

Kudász vezetése mellett fejlődött, a városmajori Klinikán már korábban megalakult érsebészeti osztály, hazánk első számú érsebészeti osztályává. Nagy publikációs tevékenysége volt, több szívsebészeti monográfiának szerzője és társszerzője. Számos, a cardio-vascularis sebészetben nevéssé vált munkatársa volt, mint pl. még Pécsről *Kiss Tibor*, *Szabó Zoltán*, Budapesten *Soltész Lajos*, *Papp Sándor* és *Szabó Imre*, *Gömöri András* Nála kezdte pályafutását *Nemes Attila* és mások is. Ismét mások, mint *Besznyák István*, *Pintér Endre*, *Degrell István*, *Szutrély Antal*, *Ludván Sándor* és még többen sebész főorvosok lettek.

A Balassa-éremmel 1965-ben ítelték oda *Kudász Józsefnek*

III. A korszerű magyar érsebészet megteremtői.

A múlt század hatvanas éveiben az USA-ban és Nyugat-Európában már teljesen kialakult az önálló érsebészet. Jelentős fejlődés volt tapasztalható egyes szomszédos, keleti országokban is, elsősorban Csehszlovákiában. Nálunk Magyarországon is, az egyetemek mellett egyre több helyen kezdték ezt a szakmát spontán módon művelni, mindenütt az éppen adott, rendszerint elég mostoha feltételek között. Ebben a környezetben működtek a továbbiakban felsorolandó személyiségek, akik munkájukkal, társaik tanításával, közléseikkel, szervezéssel segítették a korszerű magyar érsebészet megteremtését, országos elterjedését, valamint a hazai orvosi közvéleményben az érsebészet, mint szakterület elfogadtatását.

Soltész Lajos (1917-1981)

A korszerű magyar érsebészet atyja.

Soltész Lajos (7. ábra) 1917-ben született. Orvosi diplomáját 1942-ben Debrecenben szerezte. Először a balassagyarmati Kórházban dolgozott, majd 1951-ben a városmajori Klinikára *Littmann Imre* professzor mellé került. Őt még Balassagyarmaton ismerte meg, aki ott munkásságát orvosként dolgozott. Érdeklődése az érsebészet felé fordult, 1953-ban megalakította az ország első érsebészeti osztályát. Legközelebbi munkatársa *Szabó Imre* volt. *Kudász* professzor támogatta, majd az ő távozása után a Klinikai igazgatásával bízták meg, melyet 1975-ben Érsebészeti Intézetnek neveztek át.

Nagy tapasztalatú, sokoldalú sebész volt, hatalmas irodalmi tájékozottsággal. Ennek ellenére szerény, halk szavú vezető volt, aki "pater familias"-nak tekintette magát. *Soltész Lajos* munkássága, mind a sebészeti gyakorlatban, mind pedig tudományos munkásságát illetően, nemcsak a hazai, de a nemzetközi irodalomban is a nyirokereket és a vascularis malformációk területén alapvető. Kiváló kapcsolatokat ápolt a kor hírességeivel az angiológia, ill. érsebészet minden területéről, mint *Arnulf*, *DeBakey*, *Fontaine*, *Földi*, *Hejhal*, *Lindhal*, *Malan*, *May*, *Pratezi*, *Servelle*, *Pakrovskij* és mások.

Tevékenysége alapvető a hazai artériás és vénás sebészetben. Számos beavatkozást elsőként végzett Magyarországon: thoracalis sympathectomia (1951), nyílt arteria femoralis desobliteratio (1952), traumás arterio-venosus fistula resectioja (1953), Dos Santos féle femoralis desobliteratio (1954), Servelleműtét (1954)

fűződnek a nevéhez. Első műtét még a nyílt aorta thrombendarteriectomia (1955), artéria poplitea pótlás saját vena saphaena magnával (1956), arteria anonyma arteriectomia (1956), arteria poplitea aneurysma resectio és pótlás lyophilizált homolog arteriával (1957), arteria poplitea pótlás dacron grafftal (1959). További prioritás még az első arteria subclavia resectio Takayasu betegség miatt (1958). Saját eredeti módszere volt jó sok évvel a Fogarty katéter megszületése (1971) előtt, az oldalágon keresztül történő kiperéseléssel végzett embolectomia (1959). Általa elsőként végzett műtét még az epinephrectomia (1959), femoro-poplitealis bypass teflon protézissel (1960), az első hasi aorta aneurysma resectio (1960), traumás arterio-venosus fistula miatti artéria és véna együttes resectioja, valamint katéteres kiszívással végzett retrograd ilio-femoralis vénás thrombectomia (1967) (31, 32, 33, 34). *Szabó Imre* szerint *Soltész*nek még más prioritásai is voltak, de azokat nem közölte (35), bár igen aktív irodalmi munkásságot fejtett ki. Rendszeres előadó volt az európai, az észak- és dél-amerikai, valamint a japán kongresszusokon. Előadásait nagyrészt francia nyelven tartotta.

*Bugár Mészáros Károly*val 1961-ben megalakították az Angiologiai Sectiot, amely később Magyar Angiológiai Társasággá alakult, s amelynek második elnöke lett. Nevéhez fűződik a hazai postgradualis angiológiai oktatás megszervezése (**8. ábra**). *Bugár Mészáros Károly*ya, később *Urai László*val társrendezője volt a havi budapesti angiológiai üléseknek, amelyeknek nagy szerepük volt a magyarországi angiológia, s benne az érsebészet megszerveződésében. Számos neves munkatársa volt: *Papp Sándor*, *Szabó Imre*, *Ránky László*, *Molnár Lajos*, *Vas György*, *Nemes Attila* és mások. Balassa-émlékéremmel tüntették ki 1978-ban. Halála után, tiszteletére emlékérmeket neveztek el róla, amelyet első alkalommal 1985-ben ítéltek oda (**9. ábra**).

Papp Sándor (1923-2006)

A nagy-artériák műtéti kezelésének egyik fő képviselője a hatvanas években

Papp Sándor (**10. ábra**) 1923-ban született, tanulmányait a Kolozsvári Egyetemen kezdte, majd Budapesten fejezte be. A Baross-utcai Klinikán *Stefanics Jánossal* dolgozott. Itt kezdett érdeklődni az érsebészet iránt. A szakma magyarországi megalapítóinak egyike. A városmajori Klinikán *Soltész Lajo* közeli munkatársaként 1957-től, pályája végéig dolgozott. Hamarosan kitűnt elméleti tudásával és ragyogó manualitásával. Részt vett Kudász professzor szívműteteiben. Tanulmányúton járt 1967-ben Strassbourgban, és az akkori fejlett francia érsebészet tapasztalatait hozta magával. Tevékenysége a hazai érsebészetben meghatározó volt. Bámulatos improvizációs készséget mutatott fel, különösen a nagy beavatkozásoknál. Nagyon sok fiatal sebész tanulta meg mellette az érműtétek korszerű, magas szintű elvégzését (36). A supraaorticus érműtéseket ő kezdte el. Nevéhez fűződik az első carotis desobliteratio 1963-ban (37). Ugyancsak ő operálta 1969-ben az első aorto-bifemoralis bypasst (37). Munkája elismeréseként 1969-ben Balassa-, 1986-ban pedig Soltész-émlékéremmel tüntették ki.

Stefanics János (1914-1982)

A második hazai érsebészeti centrum megalapítója (1966)

Stefanics János (**11. ábra**) 1914-ben született, 1938-ban Budapesten nyert orvosi

diplomát. Az Anatómiai és Tájbonctani Intézetben dolgozott egy évig. *Bakay Lajos* munkatársa 1939-ben lett, műtővizsgát 1941-ben tett. Ezután, 1954-ben, rövid ideig az I. sz. Sebészetben, majd 1955-ben a III. sz. Sebészetben volt megbízott vezető. Rövid ideig Mosonmagyaróváron, majd az István kórházban, ill. több budapesti klinikán működött. 1974-től egészen haláláig a II. Sebészeti Klinika igazgatója volt. Szakmai tevékenysége széles palettán mozgott (38, 39.). Vizsgálta a postcholecystectomiás panaszok kérdéseit, értékes tanulmányokat közölt a fekélybetegség, és a tápcsatorna egyéb betegségeinek sebészi kezeléséről. Kitűnő oktatónak tartották, jelentős az irodalmi munkássága, sebészeti tankönyvet is írt érsebészeti fejezettel.

Stefanics János a hazai érsebészet egyik jelentős, megalapító egyéniségeként vonult be a szakterület történetébe. Már az ötvenes években foglalkozott a problémával. Munkásságát az angiológia számos területén fejtette ki: postthromboticus syndroma, lumbalis sympathectomia, Dos Santos és egyéb arteriographiák, a perifériás erek restructiv műtétei. Maradandó érdeme, hogy megszervezte az 1966-tól működő második érsebészeti centrumot, kitűnő munkatársai, *Nagy Lajos*, *Csengődy József* és mások segítségével (38, 39). 1972-ben Balassa-émlékérmét kapott. A Soltészémlékérmét 1985-ben, első érsebészként, post humus nyerte el.

Kiss Tibor

Az első vidéki érsebészeti centrum megszervezője (1969)

Kiss Tibor (12. ábra) 1922-ben született, egyetemi tanulmányait Halleban és Budapesten végezte, 1945-ben nyert diplomát. Előbb a budapesti, majd a pécsi Anatómiai Intézetben, *Szentágothai János* mellett dolgozott. A pécsi II. sz. Sebészeti Klinikára *Kudász József* 1951-ben került, 1959-ben átment *Póka László* I. sz. Klinikájára. Majd 1969-ben a II. sz. Klinikára tanszékvezetőnek tért vissza. Átvette 1979-ben az I. sz. Klinika igazgatását is, - egészen pályája végéig vezette mindkét klinikát.

Főlényes elméleti tájékozottságú, dinamikus, célratörő, kifejezetten iskolaalapító sebészegyeniség, kiváló manualitással. Számos munkatársából jeles érsebész, vagy sebészvezető lett.

Kudász mellett, sőt még távozása után is végzett zárt szívűműtéteket. Munkáját nagyobb részben a hasi sebészet, kisebb részben a traumatológia területén fejtette ki. Hazai sebészet-történeti jelentőségű, hogy az első laparoscopus cholecystectomiát ő végezte az országban (40, 41, 42).

Az első vidéki érsebészeti centrumot, 1969-ben a pécsi II. sz. Sebészeti Klinikán alapította meg. (Már ezt megelőzően is foglalkozott érsebészettel az I. sz. Póka-klinikán.) Munkatársai és segítői voltak *Lelkes József*, *Márk Bertalan* és többen mások. Az akkori korszerű, "rutin" érműtétek mellett új műtéteket is bevezettek. Itt végezték az első magyarországi femoralis eversio endarteriectomiát (**13. ábra**) (43). Ilyen műtétek voltak még a mélyvénás recanalizatio, a varrógépes preventív vena cava plicatio, a zsigeri artériák és a vascularis impotentia műtétei. Elsők között alkalmazták a Pécsi Műtéttani Intézetben, az egyik szerző (B.G.) munkacsoportja által kidolgozott magyar poliester érprotézist (**14. ábra**) (43) Tudományos értekezéseiben és közleményeiben foglalkozott a sympathicus idegrendszer elméleti és gyakorlati sebészeti kérdéseivel, továbbá a végtagkeringés pathophysiológiájának elméleti és klinikai problémáival. Klinikáján bontakozott ki a

hazai érsebészeti haemorheologia. Sokat publikált. Több könyvrészlet társszerzője. 1984-ben a Balassa-emlékérmét, 1987-ben pedig a Soltész-emlékérmét nyerte el.

Zárszó

A szerzők célja az volt, hogy ebben a rohanó, könnyen felejtő világban a korábbi, hasonló publikációknál szélesebb körű, áttekinthető, retrospektív közleménnyel emléket állítsanak a nagy elődöknek. Hiszen az ő munkájuk tette lehetővé, hogy a magyarországi ütőeres sebészet a múlt század hetvenes éveitől fokozatosan felzárkózhasson az élen járó nemzetközi színvonalhoz. Az is szándékuk volt, hogy e szép és nehéz szakterületet választó pályakezdő, valamint orozslánkörmeiket már próbálgató fiatal szakorvos kollégáknak erőt, reményt adjon.

Azok az elődök, akikről ez a megemlékezés szól, ugyanis szinte kivétel nélkül "nehéz időkben" dolgoztak, - a magyar érsebészet több mint 150 éves története némi elnagyolással szinte csak ilyen időszakokból állt. Ha éppen más gond nem volt, az élenjáró külföldiekkel szemben nyomasztó anyagi versenyhátrányban kellett dolgozniuk. Mégis érdemes küzdeni és bízni. A tehetség, a szorgalom és az akarat ma is csodákra képes. Ezekhez általában a szerencse és a siker is hozzácsatlakozik, ez utóbbiakat kívánjuk minden pályatársunknak.

Köszönetnyilvánítás: A szerzők őszinte köszönettel tartoznak Martos Veronika könyvtárosnak, a PTA ÁOK Pekár Mihály Orvosi Szakkönyvtár munkatársának a forrásmunkák gyűjtéséhez nyújtott segítségével.

Ugyancsak köszönetüket fejezik ki Dr. Gulácsy István, Dr. Kozlovsky Bertalan kolléga uraknak, továbbá Eisert László úrnak személyes közléseikért, valamint fényképeik és egyéb dokumentációs anyagaik átengedéséért.

* *Megjegyzendő, hogy újabb adatok szerint nem Botallo írta le ezt a vezetékét, Péterffy ezért a fenti szerzői név elhagyását javasolja (24).*

Irodalom

1. Hüttl T: A sebgyógyítás irányelvei és tanulságai Balassa idejében. (Az írás kelte: 1941.) In 100 éves a Magyar Sebész Társaság. 2006; 25-26. Magyar Sebész Társaság. Bp. 2006.
2. Vas Gy, Hidvégi J: Balassa érsebészeti munkásságáról. Orv. Hetil. 1983; 124: 709-710.
3. Balassa J: Einiges über Aneurysmen. Zeitschrift der kais. königl. Gesellschaft der Aerzte zu Wien. 1851; 8: 16-121.
4. Balassa J: Einiges über Aneurysmen. Zeitschrift der kais. königl. Gesellschaft der Aerzte zu Wien. 1851; 8: 958-974.
5. Balassa J: Gyakorlati sebészet. Heckenast Gusztáv Pesten. 1844.
6. Hunter J: In: Orvosi Lexikon. 1972; I. kötet: 163. Akadémiai Kiadó. Bp. 1972.
7. Balassa J: Aneurysma spurium traumaticum, geheilt durch Elektropunktur. Wiener medizinische Wochenschrift. 1853; 7: 1-11.

8. Moore C, H: In: Orvosi Lexikon. 1972; I. kötet: 164. Akadémiai Kiadó. Bp. 1972.
9. Balassa J: Adatok az ujjnyomás értékéhez az ütér daganatoknál. Orv. Hetil. 1864; 8: 718-720.
10. Hankó V: Kovács József sebésztanár. Orv. Hetil. 1972; 113: 1299-1301.
11. Réczey I: Balassa János és kora. (Az írás kelte: 1906.) In 100 éves a Magyar Sebész Társaság 2006; 21-24. Magyar Sebész Társaság Bp. 2006.
12. Bakay L: Az érvarratról és ératültetésről. Orv. Hetil. 1911; 54: 703-708.
13. Eck Ny, V: K voproszu o pereviazkie vorotnois veni. Predvarityelnoe szubstsenyie. Vojen. Med. Zs. 1877; 130: 1-2.
14. Benke J: Bakay Lajos. In Kis arcképcsarnok. 2000; 30. POTE Rektor. Pécs. 2000.
15. Molnár F T: A sebészeti klinika megalapítása. In: 85 éves a sebészet Egyetemünkön. 1999; 13-19. Pécsi Poliklinika Kft. Pécs. 1999.
16. Bakay L: Felelősségünk az egyénnel szemben (programbeszéd a Magyar Sebésztársaság X. Nagygyűlésén 1929.). In: 100 éves a Magyar Sebész Társaság. 2006; 91-93. Magyar Sebész Társaság. Bp. 2006.
17. Csillag I: Fáy Kiss Ferenc (1879-1945). Orv. Hetil. 1963; 104: 464-465.
18. Dohanics S: Ki volt Eisert Árpád? Új lapot írt a magyar sebészet történetében. Látlelet. 1996; 40: 3-7.
19. Péterffy Á: A magyar szívsebészet létrejötte, fejlődése és jelenlegi helyzete. Cardiologia Hungarica. 2000; 3: 107-114.
20. Szabó Z, Kiss T: A szívsebészet Kudász József professzorral. In 85 éves a sebészet Egyetemünkön. 1999; 75-79. Pécsi Poliklinika Kft. Pécs. 1999.
21. Petri G: Littmann Imre 1913-1984. Orv. Hetil. 1984; 125: 2535-2536.
22. Keszler P: Littmann Imre és a sebésztovábbképző klinika. Orv. Hetil. 1988; 129: 2693-2694.
23. Emed A: Emlékezés Littmann Imrére. Magy. Seb. 2004; 57: 256.
24. Péterffy Á, Péterffy M: Hová vezet a Botallo vezeték? Tévedéshez. Magy. Seb. 2008; 57: 13-16.
25. Bognár L: Az önálló magyar anaesthesiologia első 50 éve. 2008; 28. Semmelweis Kiadó és Multimedia Stúdió. Bp. 2008.
26. Lakner G: Az arteria carotis elváltozásainak sebészi kezelésével szerzett tapasztalatok. Kandidátusi értekezés. Bp. 1981.
27. Littmann I: Unsere Erfahrungen mit ungarischem alloplastischen Gefässerzatz. Internationales Symposion für Gefässchirurgie. Leipzig. 13-15 12. 1962.
28. Szabó Z, Pintér E: Dr. Kudász József. Orv. Hetil. 1981; 122: 2199-2200.

29. Szabó Z: Kudász József, a professzor. PTE Hírmondó. 2004; Melléklet. 1-2.
30. Kudász J: Az érátültetés kérdései. Orvos- Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Sebész Szakcsoportjának Naggyűlése. Budapest. 1960. Nov. 3-5.
31. Szabó Z: Soltész Lajos (1917-1981). Orv. Hetil. 1981; 122: 955-956.
32. Tasnádi G: Az érfejlődési rendellenességek kezelésének változásai az elmúlt harminc évben (Soltész emlékelőadás). Érbetegségek 1999; 6: Supl. 9- 15.
33. Gunther T: Harminc év érsebészet Győrben (Soltész emlékelőadás). Érbetegségek. 2001; 8: Suppl. 3-8.
34. Dlustus B: Az érbetegek szolgálatában (Soltész emlékelőadás). Érbetegségek. 2008; 15: 3-5.
35. Bartos G.: A magyarországi kísérletes érprotetika az ötvenes-hetvenes években (I. rész). Érbetegségek. 2003; 10: 17.
36. Az Ér- és Szívsebészeti Klinika orvosai: Papp Sándor (1923-2006). Érbetegségek. 2006; 13: 111.
37. Acsády Gy, Nemes A: Az érsebészet tankönyve. Medicina. Bp. 2001.
38. Nagy L: Stefanics János (1914-1982). Orv. Hetil. 1983; 124: 311.
39. Nagy L: Stefanics János (1914-1982). 90 éves a Magyar Sebész Társaság. 1996; 56-57. Magyar Sebész Társaság. Bp. 1996.
40. Wéber Gy: Kiss Tibor professzor az I. sz. Klinikán (1979-1992). In 85 éves a sebészet Egyetemünkön 1999; 99-101. Pécsi Poliklinika Kft. Pécs. 1999.
41. Kiss T: Tudományos önéletrajz. In 85 éves a sebészet Egyetemünkön. 1999; 103-105.
42. Kiss T, Bartos G, Mayer F: Eversiósz thrombendarierectomia. Magy. Seb. 1970; 24: 71.
43. Bartos G, Karmos V, Szöllőssy L: A magyar műagyag érprothesisről. Orv. Hetil. 1960; 101: 1458. gadott, szövött szerkezetű, poliester érprotézis.

Dr. Bartos Gábor, Dr. Bihari Imre, Dr. Markovics Gabriella